

QUSHLARNING AGROTSENOZ LANDSHAFTIDA AHAMIYATI

Doniyorov B.N., Buxoro davlat universiteti

Ametov Ya.I., Qoraqalpoq davlat universiteti

Kalit so'zi: qush, agrotsenoz, biosanitar.

Qushlarning ahamiyati bilan bog'liq holatlarni o'rganish o'z tarixiga ega [1, 2, 3, 4]. Madaniy biotsenozdagi qishloq xo'jaligi ekinlaridan donli o'simliklar, bog'lar, rezavor mevalarga ozmi-ko'pmi zarar yetkazadigan xarakterli qush turlari ahamiyatini o'rganishga e'tibor yetarlicha qaratilmagan. Shu sababli, o'zlashtirilgan madaniy hududlardagi qushlardan xalq xo'jaligida samarali foydalanish yo'llarini takomillashtirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Aholi soni ortgan sari ehtiyojlarini qondirish uchun mavjud resurslarga qiziqish, ularni o'rganish va foyda-zararini nisbiy baholashga ehtiyoj ortmoqda. Albatta qushlar ham bioresurs sifatida bundan mustasno emas. Xususan xo'jalikdagi ahamiyatini qiyosiy baholash, erishilgan natijalardan kundalik amaliyotda foydalanish muhim hisoblanadi. Qushlarning amaliy holatini tadqiq qilish orqali "muammoli" turlarni sonini boshqarish, muhofazatalab turlarni muhofazalash, agrotsenozlarga jalb qilish, muxtasar aytganda qushlar bilan odamlar o'rtasidagi ekologik munosabatlarni yaxshilashga erishiladi.

Buxoro vohasidagi ilmiy kuzatishlar asosan paxta va bug'doy dalalari, daraxtzorlar hamda turli suvliklarda o'tkazilgan bo'lsa, mavjud fasllarda ushbu agrotsenozlarda uchrovchi qushlarning doim foydali yoki faqat zararli tomonini ko'rmadik, ularning xo'jalikdagi ahamiyati kundalik oziqlanish, dam olish, turlararo munosabatlar, tunashi, mavsumiy ko'payishi, ko'chishida, o'troq qush turlarida qishlashi bilan bog'liq hayotiy jarayonlarini o'tashida shakllanishi guvohi bo'ldik.

Qushlar keng tarqalganligi va tez-tez oziqlanishi bilan atrof-muhit ekologiyasida ta'siri katta. Bu holat ularning serharakatligi bilan izohlanadi. Har qanday qattiq ozuqa ham 5-6 soatda ularning ovqat-hazm qilish yo'lida hazm bo'ladi. Hasharotxo'r va yirtqich qushlar tabiatda hasharotlar hamda kemiruvchilarning sonini boshqarishda, o'lik organik materiya tarkibiy miqdorini "biosanitar" sifatida nazorat qilishda, agrotsenoz landshaftida

shakllangan va doim yangilanib turadigan oziq zanjirida trofik bo'g'in sifatida ahamiyati bor.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, keyingi vaqtlarda odamlar tomonidan tabiiy landshaftlarning madaniylashishi avj oldi, turar joylarni yangilash, zamonaviy dizayndagi urbolandshaftlarni shakllantirish va takomillashtirish tezlashdi, bular qushlarning soniga ta'sir qilmoqda. Qushlar o'ziga xos xulqiy reaksiyali, turli go'shalarda o'z o'rniga ega, tabiatning ajralmas tarkibiy qismidir. Shuning uchun kam sonli qushlarni muhofaza qilish, qish mavsumida noqulay ob-havoli sharoitlarda ularga ovqatlanish joylarini yaratish, oziqlantirish, "muammoli" qushlarni sonini aniqlab, boshqarish maqsadga muvofiqdir. Buxoro vohasi agrotsenozlaridagi qushlar biologiyasi va ekologiyasini o'rganish davrida aniqlandiki, ular yerga tushgan bug'doy, makkajo'xori, arpa, sholi, no'xat, tariq donlari, begona o'simliklar urug'i bilan oziqlanadi, ba'zan aholi ancha gavjum bo'lgan bozor, xiyobon, istirohat bog'larida hamda, madaniy-tarixiy yodgorlik majmualarida antisanitariya holatini hosil bo'lishida, turli ektoparazitlarni tashilishi, tarqalishida ishtirok etishi mumkin. Turli chiqindilar, oziqa qoldiqlarini iste'mol qiladi. Go'ngi fosforga boy, tuproqni mineral bilan boyitadi. Ana shu xususiyatlari bilan paxta va bug'doy dalalari, daraxtzorlar hamda turli suvliklarda, inson ekologiyasida ijobiy rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Бакаев С.Б., Тураев М.М., Холбоев Ф.Р. Значение насекомоядных птиц в агроценозах Бухарской области // Проблемы экологии в сельском хозяйстве: Международная научно-практ. конференция. - Бухара, 2000. – С. 38-39.
2. Жабборов А.Р. Биошикасланишлар мониторингини яратиш ва унинг аҳамияти // Ўзбекистон биология журнали. - Тошкент, 2008. № 6. - Б. 48-52.
3. Ильичев В.Д. Экология и управление поведением птиц // Серия Биология, № 3. – Москва, 1988. – С. 63.
4. Шарипов М. Экология и значение птиц городов Ферганской долины: Автореф. дисс. ... канд. биол. наук. – Ташкент, 1974. – С. 25.